

De Hoogveenglanslibel (*Somatochlora arctica* (Zetterstedt)) in Nederland

B. Wakkie & J.T. Hermans

Inleiding

Op 13 augustus 1996 werd door de eerste auteur, tijdens het zomerkamp van de Insectenwerkgroep van de N.J.N. op de Brunssummerheide, de Hoogveenglanslibel (*Somatochlora arctica*) aangetroffen (figuur 1). Er ligt negen jaar tussen deze vondst en de laatst bekende waarneming in Nederland (tabel 1). Ook in 1997 zijn op dezelfde vindplaats weer enkele exemplaren gezien. In dit artikel volgt een kort historisch overzicht van de Hoogveenglanslibel in Nederland, een beschrijving van de recente vindplaats en een discussie over deze recente waarnemingen.

Historisch overzicht

S. arctica is in Nederland altijd een zeldzame libel geweest. Voor 1996 zijn slechts zeven locaties bekend, waarbij het in totaal om een tiental waargenomen dieren gaat (tabel 1; figuur 2).

De zeldzaamheid van *S. arctica* heeft te maken met de specifieke biotoop-eisen van de soort. Deze libel is een bewoner van slenken in hoogvenen, overgangsvenen en mesotrofe moerassen (GEIJSKES & VAN TOL, 1983; SCHORR, 1990; WILDERMUTH, 1987). Dergelijke biotopen zijn thans in ongestoorde vorm in Nederland nauwelijks nog aanwezig.

Waarnemingen op de Brunssummerheide

De in 1996 en 1997 waargenomen Hoogveenglanslibellen zijn gezien in het bronnengebied van de Rode Beek in de Brunssummerheide. Dit natuurreservaat ligt in het noordoostelijk deel van Zuid-Limburg. Het is een vrij uitgestrekt, heuvelachtig heidegebied omringd met smalle bosgordels van in totaal ongeveer 2000 hectare.

In het centrum van de Brunssummerheide ligt het bronnengebied van de Rode Beek (figuur 3). Dit terreingedeelte is ongeveer elf hectare

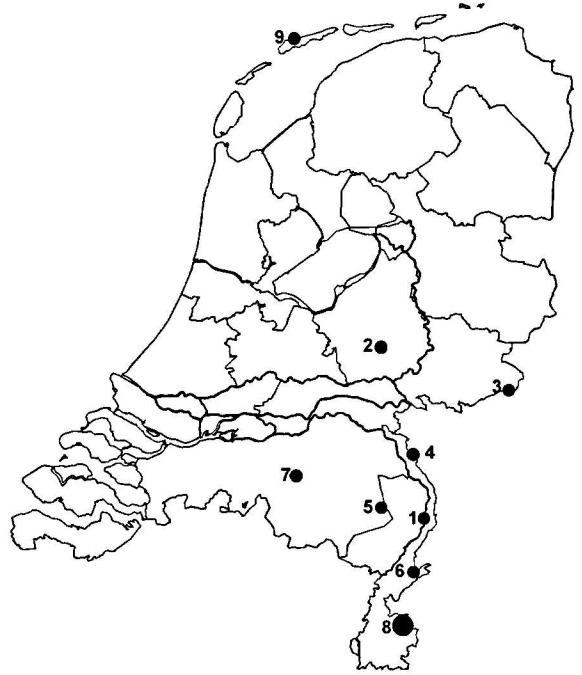

Foto: R. Krekels

Figuur 1. *Somatochlora arctica* ♂

groot. In deze terreininzinking verzamelt zich kwelwater, dat aangevuld en gemengd wordt met regenwater. Dit bekken mondt vervolgens uit in het bronnengebied van de Rode Beek.

De vegetatie van het bronnengebied bestaat uit grote polvormige structuren van Pijpestroo-tje (*Molinia caerulea*), Dopheide (*Erica tetralix*) en aan de randen Struikheide (*Calluna vul-garis*). Tussen deze grote pollen liggen slenk-vormige, grote en kleine depressies waarin submerse veenmossen (*Sphagnum cuspidatum* en *S. auriculatum*) domineren met plaatselijk aspectbepalende velden van Beenbreek (*Narthecium ossifragum*) en drijftillen met veenmossen, Witte Snavelbies (*Rhynchospora alba*), Ronde en Kleine Zonnedauw (*Drosera rotundifolia* en *D. intermedia*), Veenpluis (*Eriophorum angustifolium*) en Snavelzegge (*Carex rostrata*). De mannetjes van *S. arctica* vliegen snel en hoog boven de slenken, waarbij ze elkaar regelmatig verjagen en af en toe naar beneden vliegen op zoek naar vrouwtjes. In 1996 is een ei-afzettend vrouwtje geobser-veerd.

Discussie

De meeste meldingen van *S. arctica* betreffen eenmalige waarnemingen van steeds een enkel exemplaar. Volgens ons hebben deze waarnemingen betrekking op zwervende die-

Tabel 1 en figuur 2.
Overzicht van alle waarnemingen van
Somatochlora arctica in Nederland.
Review of all observations of Somatochlora
arctica in the Netherlands.

nr. Vindplaatsen	♂	♀	Larve	Datum	Bron
1 Venlo	1	.	.	15-08-1910	A. v.d. Brandt
2 Deelensche Wasch, Hoge Veluwe	1	.	21 tot	26-06-1937	C. de Jong
3 Wooldse Veen, Winterswijk	1	.	.	26-07-1955	F. Gerssen
4 Bleijenbeek, Afferden	.	1	1	27-06-1963	L.W.G. Higler
5 Mariapeel, Deurne	1	1	enkele gezien	12-07-1963	B. Kiauta
6 Melickerven, Meinweg	1	.	.	08-06-1969	J. Belle
6 Rolvennen, Meinweg	1	.	.	14-08-1978	G.J. van Pelt
7 Kampinasche Heide	1	.	.	12-07-1987	M. Wasscher
8 Rode Beek, Brunssummerheide	3	.	.	13-08-1996	B. Wakkie
8 Rode Beek, Brunssummerheide	3	1	.	15-08-1996	B. Wakkie
8 Rode Beek, Brunssummerheide	4	1	.	22-08-1996	B. Crombaghs & P. Verbeek
9 West aan Zee, Terschelling	.	1	.	20/21-08-1996	P. Jonker & V. Kalkman
8 Rode Beek, Brunssummerheide	3	.	.	24-07-1997	D. Groenendijk
8 Rode Beek, Brunssummerheide	3	1	.	26-07-1997	F. Bos
8 Rode Beek, Brunssummerheide	2	.	.	11-08-1997	B. Wakkie
8 Rode Beek, Brunssummerheide	2	.	.	15-08-1997	R. Krekels

ren. Alleen in de Mariapeel en bij Afferden is mogelijk sprake geweest van een kleine (tijdelijke?) populatie, in de zin van enkele zich ter plekke voortplantende dieren. In dit licht bezien zijn de waarnemingen in 1996 en 1997 van de Hoogveenglanslibel in de Brunssummerheide ronduit sensationeel te noemen. Interessant daarbij is de vraag waar de Hoogveenglanslibellen van de Brunssummerheide vandaan zijn gekomen. Hiervoor bestaan ons inziens twee mogelijkheden. De eerste optie van een al langer bestaande, pas recent ontdekte, populatie is vrij onwaarschijnlijk. De Brunssummerheide is vanaf 1980 jaarlijks

regelmatig bezocht. In al die jaren zijn nooit exemplaren van de Hoogveenglanslibel waargenomen (KRÜNER *et al.*, 1987).

De tweede, naar ons idee meer voor de hand liggende verklaring, is dat de dieren van elders zijn toegevoegd. Recente waarnemingen uit aan de provincie Limburg grenzende landen ondersteunen dit vermoeden. In België is *S. arctica* bekend van een twaalfal locaties gelegen in de Hautes Fagnes, Lorraine, Campine en de Vallei van de Zwarte Beek (Koersel) (ANSELIN, 1983; GOFFART, 1996). De door ANSELIN (1985) beschreven locatie bij Koersel komt qua biotoop en vegetatie sterk

overeen met dat van de Brunssummerheide.

Uit de Duits-Nederlandse grensregio ter hoogte van Swalmen is de Hoogveenglanslibel bekend van het Elmpterbruch (JÖDICKE *et al.*, 1989). HERMANS (1992) vermoedt dat het gesignaleerde exemplaar in het Meinweggebied ook uit dit gebied afkomstig is. Het exemplaar van Terschelling zou ook uit Duitsland afkomstig kunnen zijn daar RUDOLPH (1980) larvenvondsten vermeldt uit het voormalige Georgsdorfer Moor, een gebied gelegen nabij de Duits-Nederlandse grens ter hoogte van het Bargerveen.

Het indertijd door KIAUTA (1964a,b) geuite vermoeden dat *S. arctica* in Nederland mogelijk algemener zou zijn dan toendertijd bekend, kan door de thans beschikbare gegevens niet bevestigd worden. De Hoogveenglanslibel behoort in Nederland ten aanzien van zeldzaamheid en achteruitgang tot een van de meest bedreigde libellen (WASSCHER, 1990; WASSCHER & VAN TOL, 1993).

Of *S. arctica* in de Brunssummerheide in staat is zich succesvol voort te planten om aldaar een kleine populatie te vormen, zal de tijd moeten

Foto: J. Hermans

Figuur 3.
Vindplaats van *Somatochlora arctica* in de Brunssummerheide.
Site of Somatochlora arctica in the Brunssummerheide

leren. In ieder geval zullen we de ontwikkelingen van deze soort in de komende jaren nauwlettend blijven volgen. Het feit dat deze soort in 1997 weer in de Brunssummerheide is gezien is een hoopgevend teken, maar het is nog te vroeg om al van een bestendige populatie te spreken.

Van belang voor de toekomst is dat het huidige biotoop in de Brunssummerheide goed beschermd wordt en ongewenste ontwikkelingen zoals ontwatering, verdroging, vermessing en overmatige betreding worden tegen gegaan. Ten aanzien van de laatste bedreiging verzoeken wij libellenonderzoekers hun eigen wensen niet te laten prevaleren boven het behoud en voortbestaan van een dergelijk kwetsbare soort en haar biotoop. Overmatige betreding van het kwetsbare hoogveenbiotoop in de Brunssummerheide zou de prille start van de Hoogveenglanslibel in Nederland in de kiem kunnen smoren.

Bastiaan Wakkie
Rode Kruislaan 1118d
1111 XD Diemen

Jan Hermans
Hertestraat 21
6067 ER Linne

Summary

Wakkie, B. & J.T.Hermans, 1997. The Northern Emerald (*Somatochlora arctica*) in The Netherlands. *Brachytron*1(2): 40–43

S. arctica has always been a rare and threatened species in the Netherlands. All known historical and more recent observations of *S. arctica* in The Netherlands are reviewed. In 1996 *S. arctica* was discovered in the south-eastern part of the province of Limburg. This site, in the Brunssummerheide, is discussed in more detail.

Keywords

Odonata, Anisoptera, Corduliidae, *Somatochlora arctica*, habitat, Brunssummerheide, Limburg, The Netherlands

Literatuur

- ANSELIN, A., 1983. Neufunde von *Somatochlora arctica* (Zetterstedt, 1840) in Belgien. *Libellula* 2 (1/2): 35-36.
- ANSELIN, A., 1985. An isolated locality of *Somatochlora arctica* (Zett.) in Limburg, Belgium (Anisoptera; Corduliidae). *Notul. odonatol.* 2(6): 97-98.
- GEIJSKES, D.C. & J. VAN TOL, 1983. De Libellen van Nederland (Odonata). KNNV, Hoogwoud.
- GOFFART, P., 1996. Inventaire, cartographie et conservation des Odonates de la Commune de Libin (Ardenne, Province de Luxembourg). *Gomphus* 12 (1/2): 3-58.
- HERMANS, J.T., 1992. De Libellen van de Nederlandse en Duitse Meinweg (Odonata). Stichting Natuurpublicaties Limburg II, Maastricht.
- JÖDICKE, R., U. KRÜNER, G. SENNERT & J.T. HERMANS, 1989. Die Libellenfauna im südwestlichen nieder-rheinischen Tiefland. *Libellula* 8 (1/2): 1-106.
- KIAUTA, B., 1964a. Over het voorkomen van *Somatochlora arctica* (Zetterstedt, 1840) in Nederland. *Ent. Ber. Amsterdam* 24: 253-258.
- KIAUTA, B., 1964b. Over de libellenfauna van het hoogveen in het Peelgebied (Odonata). *De Levende Natuur* 67: 12-17.
- KRÜNER, U., J.T. HERMANS & H.J.M. VAN BUGGENUM, 1987. De libellen (Odonata) van de Teverenerheide, Brunssummerheide en de Schinveldse bossen. Prive-publicatie.
- RÜDOLPH, R., 1980. Records of *Somatochlora arctica* (Zett.) and *Aeshna subarctica* Walker from North-Western Germany (Anisoptera; Corduliidae, Aeshnidae). *Notul. odonatol.* 1(5): 92.
- SCHORR, M., 1990. Grundlagen zu einem Artenhilfsprogramm Libellen der Bundesrepublik Deutschland. *Soc. Intern. Odonatologica*, Bilkthoven.
- WASSCHER, M.T., 1990. List of endangered and extinct dragonfly species in the Netherlands (Odonata). *Ent. Ber. Amsterdam* 50: 77-80.
- WASSCHER, M.T. & J. VAN TOL, 1993. Proefproject Flora en Fauna 2030 Achtergrondreeks deel 3: Libellen. Stichting European Invertebrate Survey, Leiden.
- WILDERMUTH, H., 1987. Fundorte und Entwicklungsstandorte von *Somatochlora arctica* (Zetterstedt) in der Schweiz (Odonata; Corduliidae). *Opusc. zool. flumin.* 11: 1-10.